ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

O‘tkir Hoshimov “Bahor qaytmaydi” asarida idioma va iboralarning qo`llanishi

Djovberdiyeva Shoxista Xudayshukurovna.
1-kurs DTPI talabasi

Annotatsiya:

O‘tkir Hoshimovning "Bahor qaytmaydi" asari o‘zining chuqur psixologik tahlillari, murakkab obrazlar va ularning ichki dunyosini ochib berishdagi mohirona yondashuvi bilan ajralib turadi. Asar tilida ishlatilgan idiomalar va iboralar yozuvchi uslubining ajralmas qismidir. Ushbu maqolada "Bahor qaytmaydi" asarida idiomalar va iboralarning qo‘llanilishi, ularning mazmunni boyitishdagi o‘rni va personajlarning ichki kechinmalarini ifodalashdagi ahamiyati tahlil etiladi. Idiomalar va iboralarning foydalanilishi asar g‘oyasini chuqurlashtirib, o‘quvchini tasavvurlar va hissiyotlar dunyosiga olib kiradi. Maqolada asar matnidan misollar keltirilib, yozuvchining til va uslubidagi bunday elementlarning qo‘llanilishi tahlil qilinadi, shuningdek, bu elementlar asarning umumiy tasvirini qanday shakllantiradi va uni boyitishda qanday rol o‘ynaydi, bu haqida xulosa chiqariladi.

Kalit so`zlar: *Bahor, zamonaviy, asar, izoh, ibora, tahlil, uslub, rol, voqea, muhabbat, hayot, qahramonlar,qo’llanishi,barqaror birikmalar,frazeologik ma’nosi.*

Аннотация:

Произведение Ўткира Хошимова «Весна не вернётся» выделяется своими глубокими психологическими анализами, сложными образами и мастерским подходом к раскрытию внутреннего мира персонажей. Идиомы и выражения, используемые в языке произведения, являются неотъемлемой частью авторского стиля. В данной статье рассматривается использование идиом и устойчивых выражений в произведении «Весна не вернётся», их роль в обогащении содержания и значимость в выражении внутренних переживаний героев. Использование таких элементов углубляет идею произведения и погружает читателя в мир образов и эмоций. В статье приводятся примеры из текста произведения, проводится анализ применения этих средств в языке и стиле автора, а также делается вывод об их роли в формировании общей картины и обогащении произведения.

Ключевые слова: весна, современность, произведение, объяснение, выражение, анализ, стиль, роль, событие, любовь, жизнь, герои, использование, устойчивые сочетания, фразеологическое значение.

Abstract:

O‘tkir Hoshimov’s *“Spring Never Comes”* stands out for its deep psychological analysis, complex characters, and the masterful portrayal of their inner world. The idioms and expressions used in the language of the novel are an integral part of the author’s style. This article analyzes the use of idioms and expressions in *“Spring Never Comes”*, their role in enriching the content, and their significance in conveying the internal emotions of the characters. The use of such language elements deepens the theme of the work and immerses the reader in a world of imagery and emotion. The article provides examples from the text, examines how these elements are employed in the author’s language and style, and concludes with their role in shaping and enhancing the overall depiction of the novel.

Keywords: spring, modern, novel, explanation, expression, analysis, style, role, event, love, life, characters, usage, stable expressions, phraseological meaning.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

Idiomalar inson tafakkur tarzining mahsuli sifatida maydonga keladigan obrazli lingvistik vositalardir. Idiomalarning manbalarda frazeologik birliklarning bir ko‘rinishi sifatida talqin qilinganligini kuzatish mumkin. Jumladan, frantsuz tilshunosi Sh.Balli idiomalarga semantik jihatdan asl ma’nosini yo‘qotgan so‘zlar qo‘shilishi asosida bir butunlik hosil qilgan frazeologik birliklar sifatida qarasa , O.S.Axmanova idiomani (yun. Idioma-o‘ziga xoslik) muayyan bir tilga xos bo‘lib, boshqa tillarga aynan tarjima qilinmaydigan til birliklari sifatida izohlaydi . O‘zbek tili lingvistik terminlarining izohli lug‘atlarida ham idiomaga shu mazmundagi izohlar berilgan[1].

Manbalarda idioma va iboralar ko‘chma ma’no ifodalash asosida vujudga keladigan til birliklari sifatida qaralsa-da, ularning farqli jihatlari lingvistik terminlarning izohli lug‘atlarida o‘z ifodasini topgan. Idiomalar ifodasida ma’no ko‘chganga o‘xshab tursa ham, aslida idiomalar ko‘chma ma’noli so‘zlar emas, balki til egasining muayyan mazmunni yangi shaklda ifodalashi asosida vujudga keladigan lug‘aviy birliklardir. Idioma va frazeologik birliklarning farqli xususiyatlari haqida fikr yuritar ekan, A.Yuldashev shunday yozadi: “IQSlar va frazeologik birliklar o‘rtasida farq faqat struktur jihatdan emas, semantik-funktsional, uslubiy jihatdan ko‘zga tashlanadi. IQSning leksik ma’nosi obraz orqali emas, balki bevosita ifodalanadi, frazeologik birliklarda esa voqelik ko‘chma ma’no orqali ifoda etiladi. Frazeologik birlikdagi ko‘chma ma’no komponentlarning nominativ ma’nosiga tayanadi[2]”. Idioma ham, ibora ham so‘zlarning qo‘shilishi, so‘z yasalishi asosida vujudga keladigan so‘zning asl ma’nosidan boshqa ma’noni ifodalaydigan birliklar. Shu holatdan kelib chiqilgan holda Sh.Rahmatullaev iboraning tarkibli til birligi ekanligi, biroq uning ma’nosi tarkibidagi so‘zlar ifodalaydigan ma’noga teng bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Shakllanishi va ifoda jihatidagi bu moslik idioma va iboralarning shakl va mazmun jihatidan bir-biriga yaqin til birliklari ekanligini bildiradi. Idiomalar asosan badiiy nutqda, qisman, og‘zaki nutqda qo‘llaniladigan so‘zlovchining tildan foydalanish mahoratini namoyon etuvchi vositalar, ular asosan individual qo‘llanishga xosligi bilan boshqa til vositalaridan ajralib turadi.

Ma’lumki, Muqaddam shu yerga Bo`ston guzoridagi do`xtirxonaga hamshira bo`lib kelibdi. Ha, shuning uchun ***“Og`zi qulog`ida”*** ekan-da! Alimardonning ko`nglida chalkash tuyg`u uyg`ondi. (O`tkir Hoshimovning, “ Bahor qaytmaydi”,7 –b.). Ushbu matndagi ***“og`zi qulog`ida”*** iborasi qahramonning nihoyatda xursand , shod ekanligini ifodalab bergan. Bugun kelmabdi. Birovning go`riga birov tusharmidi? Anvarning men bilan nima ishi bor! U jahl bilan ko`zlarini chirt yumib, ko`rpani boshiga tortdi. (O`tkir Hoshimov “ Bahor qaytmaydi”, 5-b.). Ushbu matndagi ***“Birovning go`riga birov tusharmidi”*** idiomasi ba’zan kimdir kimdandir yo`llarini, manzillarini qizg`onadi. Xolbuki, har kimning yo`li ham manzili ham bo`lak deb ta`rif berilib ketgan. Shoir (Salim Ashur bilan ikkinchi suhbat. Suhbatdosh: Sirojiddin Ibrohimov “Insoniy fazilatlar o’zgarmasdir” birinchi suhbatida. Odimlayotgan yo’lingiz va ortda qolayotgan izlar xususida) suhbatida keltirib o`tgan**.** ***“Birovning go`riga birov tusharmidi”.*** Bu idioma hisoblanadi: Ya’ni ,har kim o`z ishiga o`zi javobgar , hech kim boshqasi o`rniga azob chekmaydi va muammosini hal qilmaydi degan ma`noni bildiradi. Yoki ***“O`zingni o`yla, chunki birov sening o`rninga azob chekmaydi”*** ma`nosida berilgan. Idiomalar odatda to`liq bir gap yoki jumla ko`rinishida bo`ladi.

[1] Xamidov A.K. Murod Muhammad Do‘st asarlari lingvopoetikasi. Filol.fan.fal.dok.(PhD). …diss. – Qarshi, 2020, 105-bet.

[2] Yuldashev A. Idiomatik qo‘shma so‘zlarning lingvokognitiv tadqiqi. – Toshkent, 2016. – B. 42 - 186.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

Badiiy nutqning xususiyatlaridan kelib chiqilgan holda idiomalarni nutqning shu turida ko‘p qo‘llanilishi ushbu til birliklarining obrazli vositalar ekanligini ko‘rsatadi. Idiomalar iboralar va xalq maqollari kabi barqaror, tarkibidagi so‘zlarni ajratish mumkin bo‘lmagan lug‘aviy vositalar bo‘lib, ular tarkibidagi so‘zlar bir butun holda ma’no ifodalashga mo‘ljallangan. Idioma tilda ma’no ifodalashning o‘ziga xos yo‘li bo‘lib, yangi ifodalanayotgan ma’noning idioma hosil qilayotgan so‘zlar ifodalaydigan lug‘aviy ma’no bilan bog‘liqligi bo‘lmaydi.

Masalan, Ko’zi ilinayotgan edi, gurs-gurs qadam tovushi eshitildi.(O’tkir Hoshimov, “Bahor qaytmaydi”, 6-b.). Asarda keltirilgan ***“Ko’zi ilinmoq”*** –bexosdan uxlab qolmoq iborasi qahramonning charchagan, holsizlik holatlarini ifodalashga xizmat qiladi.

"Bahor qaytmaydi" asarida idiomalar va iboralar o‘ziga xos uslubiy vosita sifatida qo‘llaniladi. Ular nafaqat matnni rang-barang qilishda, balki personajlarning hissiy holatini, o‘zaro munosabatlarini va psixologik holatini aks ettirishda ham katta rol o‘ynaydi. Idiomalar va iboralar o‘zining maxsus, aniq ma’nosiga ega bo‘lib, asar matnida o‘zgaruvchanlikni, shuningdek, ichki kechinmalarni ifodalash uchun keng ishlatiladi. Yozuvchi idiomalarni o‘zining uslubi orqali o‘quvchiga matnni yanada boyitishga imkon beradi. Masalan, biror voqeani ifodalashda ishlatilgan ***"yuragi quvonchdan to‘la" yoki "ko‘ngli to‘lmagan"*** kabi iboralar personajning ruhiy holatini yanada aniqlashtirib, o‘quvchiga uning ichki dunyosini tushunishga yordam beradi.[3] Bunday iboralar asarning hissiy va dramatik kuchini oshirib, voqealar rivojiga chuqur ta’sir ko‘rsatadi. Idiomalar va iboralar shuningdek, asar voqealarini tasvirlashda, uning vaqt o‘tishidagi o‘zgarishlarini va personajlarning ichki kechinmalarini ochishda muhim vositadir[4]. Ular orqali yozuvchi o‘zining fikrlarini yanada qat’iyroq va ta’sirchanroq ifodalaydi. Shu tariqa, "Bahor qaytmaydi" asarida idiomalar va iboralarning o‘rni naqadar katta ekanligini ko‘rish mumkin[5].

"Bahor qaytmaydi" asarida O‘tkir Hoshimov ko‘plab idiomalar va iboralardan foydalanadi, bu esa uning uslubini yanada rang-barang va chuqur qiladi. Asar matnida ishlatilgan idiomalar nafaqat o‘quvchining tasavvurlarini kengaytiradi, balki personajlar ruhiyatini aks ettirishda muhim vosita hisoblanadi. Misol uchun, quyidagi ibora va idiomalarni ko‘rib chiqaylik:

“Ko‘ngli to‘ldimi?”

Bu ibora asar davomida bir necha marta ishlatiladi. Masalan, bir personajning boshqalar bilan muloqot qilishda, o‘zining ichki holatini ko‘rsatishda ishlatilgan. Bu ibora personajning kayfiyatini, ichki noaniqliklarini va xushnudligini ifodalaydi. O‘quvchi bu ibora orqali personajning ruhiy holatini, uning qarorlar qabul qilishdagi qiyinchiliklarini yoki muammolarini sezishi mumkin. U shuningdek, o‘quvchiga uning yuksak orzulari va ichki kurashlari haqida ko‘proq tasavvur beradi.

“Yuragini jismoniy og‘riqlar qamrab olgan “

Ushbu idioma, personajning ruhiy holati va o‘zgaruvchan hissiyotlarini yanada aniqroq tasvirlash uchun ishlatiladi. Bu idioma personajning ichki azob-uqubatlarini va boshqalar bilan bog‘lanishdagi qiyinchiliklarini ko‘rsatadi. Yurak og‘rig‘i, odatda, sevgi yoki yo‘qotish bilan bog‘liq bo‘ladi, bu esa personajning asosiy emotsional holatini bildirishda yordam beradi.

“Baxtning yo‘li yopilgan” iborasi asarda hayotdagi yo‘qotishlar, xatoliklar va qayg‘ularni ifodalashda ishlatilgan. Personajning baxtsizligi va kelajakdagi umidsizlikni aks ettiradi. Ushbu ibora

[3] Hoshimov, O. (1982). *Bahor qaytmaydi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

[4] [4] Xamidov A.K. Murod Muhammad Do‘st asarlari lingvopoetikasi. Filol.fan.fal.dok.(PhD). …diss. – Qarshi, 2020, 105-bet.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

asar voqealarining dramatik kuchini oshirib, o‘quvchiga personajning hayotdagi turli o‘zgarishlarga nisbatan hissiy javoblarini ko‘rsatadi. Bu bilan asar ma’nosiga yanada chuqurlik qo‘shiladi.

“Bahor qaytmaydi” asarida idiomalar va iboralar personajlarning xarakterlarini va ichki holatlarini ochishda muhim vosita bo‘ladi. Misollar yordamida ko‘rib chiqamiz:

Idiomalar yordamida personajlarning hissiyotlari va ruhiy holatlari juda aniq va tasviriy tarzda ifodalanadi. Masalan, ***ko‘ngli to‘ldimi*** iborasi, o‘quvchiga personajning qalbida sodir bo‘layotgan jarayonlar haqida ko‘p narsalarni aytadi. Ushbu ibora orqali o‘quvchi, personajning muammolar va ichki kurashlar bilan qanday kurashayotganini anglaydi. Shuningdek, bu ibora o‘quvchiga personajning o‘zgaruvchan ruhiyatini his qilishga yordam beradi[6].

“Yuragini jismoniy og‘riqlar qamrab olgan“ kabi idioma personajlarning ichki kurashlarini o‘tkirroq va ravshanroq qilib ko‘rsatadi. Ushbu idioma personajning azob-uqubatlarini tasvirlab, uning ichki kechinmalarini ochishga yordam beradi. **“Bahor qaytmaydi”** asarida, aynan bunday iboralar personajlarning hayotdagi qarorlarini, qiyinchiliklar bilan yuzlashishlarini va ularning hissiy jihatdan qanday o‘zgarayotganini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi.

“Birovning go’riga birov tusharmidi”. Idiomalar odatda to‘liq bir gap yoki jumla ko‘rinishida bo‘ladi.

Idiomalar va iboralar asar mazmuniga boylik qo‘shadi, o‘quvchiga yanada chuqurroq anglash imkoniyatini beradi. Asar davomida ishlatilgan ***“Bundan keyin ham baxtning yo‘li yopilgan”*** kabi idioma asar ichidagi murakkab voqealarni va personajlarning og‘ir ahvolini aks ettiradi. Bu idioma voqealarni yanada dramatik va hissiy holatga keltiradi, shuningdek, asarning mazmunini boyitadi. Idiomalar va iboralar asar mazmunini qanday boyitadi va o‘quvchiga qanday ta’sir qiladi.

Idiomalar va iboralar, asar matniga yanada emotsional chuqurlik va hissiy rang-baranglik qo‘shadi. Masalan, ***“ko‘ngli to‘ldimi?”*** yoki ***“yuragi quvonchdan to‘la”*** kabi iboralar personajlarning ruhiy holatini faqat so‘zlar orqali emas, balki o‘quvchining tasavvuriga ko‘proq taassurot qoldiruvchi tarzda aks ettiradi. Bunday iboralar yordamida o‘quvchi personajning ichki dunyosini yanada chuqurroq anglab yetadi, bu esa asar mazmunini boyitadi va o‘quvchining qahramonlarga bo‘lgan munosabatini kuchaytiradi.

Idiomalar va iboralar o‘zining rang-barang va tasviriy tuzilishi bilan asar mazmuniga qo‘shimcha boylik kiritadi. Ular matnni soddalashtirmasdan aksincha, aniq va chuqur obrazlar yaratish imkonini beradi. Misol uchun, ***“yuragini qamrab olgan og‘riq”*** yoki ***“ko‘ngli to‘lgan”*** kabi iboralar orqali yozuvchi personajning o‘ziga xos ruhiy holatini va hayotdagi turli xil ichki jarayonlarini tasvirlaydi. Bu iboralar asarning psixologik qatlamlarini ochishga yordam beradi va uning mazmunini yanada boyitadi.

Idiomalar va iboralar asar ichidagi ijtimoiy, shaxsiy yoki etnik kontekstlarni yanada boyitadi. Ular ko‘pincha o‘tkir, izchil ma’no bilan ishlatiladi va personajning shaxsiy holatidan tashqari, uning atrofidagi muhit va jamiyat bilan bog‘liq jihatlarni ham aks ettiradi. Bunday tarzda ishlatilgan idiomalar va iboralar o‘quvchiga personajlarning hayotiy holatini yaxshiroq anglashga imkon beradi.

Idiomalar o‘quvchida kuchli emotsional ta’sir qoldiradi. Ular matnni yanada dramatik va hissiy jihatdan to‘ldiradi, shuningdek o‘quvchining matnga nisbatan munosabatini kuchaytiradi. Masalan, ***“Bundan keyin ham baxtning yo‘li yopilgan”*** idioma o‘quvchini o‘zgacha bir ruhiy

[6] Mirzaahmedov, S. (2010). *Til va adabiyotdagi badiiy iboralar*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

holatga kiritib, xuddi shu daqiqada personajning og‘ir ahvolini his qilishga yordam beradi. Bu ibora o‘quvchida baxtsizlik va yo‘qotish hissiyotlarini keltirib chiqaradi.

Idiomalar yordamida o‘quvchi o‘z tasavvurini kengaytiradi. Misollarni ko‘rib chiqsak: ***“Ko‘ngli to‘ldimi?”*** – bu ibora shunchaki bir so‘z bo‘lib qolmaydi, balki o‘quvchiga personajning ruhiy holatini, qarorlar qabul qilishda yuzaga kelgan ichki kechinmalarni tasavvur qilish imkonini beradi. Bu tarzda ishlatilgan idiomalar o‘quvchining matnni yanada chuqurroq anglashiga yordam beradi.

Idiomalar va iboralar o‘quvchiga personajlarning xulq-atvorini o‘rganish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bunday iboralar nafaqat voqea rivojini, balki personajlarning ichki holatini ham ochadi. Misol uchun, ***“yuragi og‘riyotgan”*** idiomasi, personajning his-tuyg‘ulari, hayotdagi o‘zgarishlarga qanday munosabatda bo‘lishi va qiyinchiliklarga qanday qarashini ko‘rsatadi. Bu, o‘quvchiga personajlarning xarakterini chuqurroq o‘rganish va ular bilan hissiy bog‘lanish imkonini beradi.

Idiomalar yordamida murakkab ruhiy holatlar, hissiyotlar va harakatlar o‘quvchiga tushunarli va yaqinroq tarzda ifodalanadi. Ular yordamida, asar matnidagi noaniqliklar va noaniq emotsional vaziyatlar aniqlashda o‘quvchiga qulaylik yaratiladi. Misol uchun, "baxtning yo‘li yopilgan" iborasi o‘quvchiga personajning ichki kurashlari haqida aniq tasavvur beradi va uning qayg‘ulari va umidsizligini osonroq his qiladi.

Xulosa

O‘tkir Hoshimovning **“Bahor qaytmaydi”** asarida idiomalar va iboralar nafaqat matnning boyligini oshiradi, balki uning estetik va emotsional kuchini kuchaytiradi. Yozuvchi bu badiiy vositalarni ishlatish orqali personajlarning ichki dunyosini chuqurroq aks ettiradi, ular orasidagi munosabatlarni yoritadi va asar voqealarini yanada ta’sirchan qiladi. Idiomalar va iboralar nafaqat asar matnini boyitadi, balki o‘quvchini matnning ma’no qatlamlarini osonroq anglashga, personajlarning ruhiy holatlarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. **“Bahor qaytmaydi”** asaridagi idiomalar yordamida O’.Hoshimov qahramonlarining hissiy holatini va qarorlar qabul qilish jarayonini jonli va to‘liq ko‘rsatadi. Bu badiiy vositalar orqali o‘quvchi nafaqat voqealarni, balki har bir personajning ichki kechinmalarini, o‘zgarishlarini va hayotiy tajribalarini chuqur his qiladi. Natijada, idiomalar va iboralarning asardagi roli katta ahamiyatga ega bo‘lib, asar mazmunini boyitadi va o‘quvchiga mustahkam hissiy tajriba taqdim etadi. Idiomalar va iboralarning matndagi o‘rni va ahamiyati asarni boyitib, uni nafaqat intellektual, balki emotsional jihatdan ham kuchaytiradi. Bunday badiiy vositalar yordamida Hoshimov nafaqat o‘quvchining diqqatini jalb qiladi, balki ularni o‘ylashga, his qilishga undaydi. Natijada, asar nafaqat adabiy, balki psixologik jihatdan ham o‘quvchi uchun qimmatli va ta’sirchan bo‘ladi. Idiomalar va iboralar o‘zaro aloqada bo‘lib, asarning umumiy mazmunini va ma’no qatlamlarini yanada chuqurlashtiradi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Hoshimov, O‘. (1982). Bahor qaytmaydi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

2.Alimov, A. (1997). Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: Akademnashr.

3.Akhmedov, A. (2008). O‘zbek tilidagi frazeologizm va idiomalar. Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.

4.Isakov, B. (2011). O‘zbek adabiyoti va badiiy ifoda vositalari. Toshkent: Fan va texnologiya.

5.Xamidov A.K. Murod Muhammad Do‘st asarlari lingvopoetikasi. Filol.fan.fal.dok.(PhD). …diss. – Qarshi, 2020, 105-bet.

6.Mirzaahmedov, S. (2010). Til va adabiyotdagi badiiy iboralar: tushuncha va xususiyatlar. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.

7.O`tkir Hoshimov.’’Bahor qaytmaydi” /qissa / ”Abadiy barhayot asarlari” turkumi.N-T.:’’Ilm-ziyo-zakovat”, 2020.-128 b.